

УДК 811.112.2'373.7

О. А. Зубач – кандидат філологічних наук, старший викладач кафедри німецької філології Волинського національного університету імені Лесі Українки

**Структурна організація колористичної фразеології
сучасної німецької мови**

*Роботу виконано на кафедрі німецької філології
ВНУ ім. Лесі Українки*

Стаття присвячена дослідженню структурної організації колористичної фразеології сучасної німецької мови. Аналіз колористичної фразеології з позиції взаємодії мовних законів сполучення компонентів та їх синтаксичної послідовності сприяє маркуванню концептуального зв'язку між компонентами колористичних

© Зубач О. А., 2009

фразеологічних одиниць у лінгвокультурному просторі. Підґрунтям для структурно-семантичних модифікацій є процеси асоціювання й експлікації сигніфікативно-денотативного значення фразеологізмів.

Ключові слова: колористичний компонент, фразеологічна одиниця, структура, національно-культурна семантика, граматичне значення.

Зубач О. А. Структурная организация колористической фразеологии современного немецкого языка.

Статья посвящена исследованию структурной организации колористической фразеологии современного немецкого языка. Анализ колористической фразеологии с позиции взаимодействия языковых законов сочетаемости компонентов и их синтаксической последовательности способствует маркированию концептуальной связи между компонентами колористических фразеологических единиц в лингвокультурном пространстве. Основой для структурно-семантических модификаций являются процессы ассоциирования и экспликации сигнификативно-денотативного значения фразеологизмов.

Ключевые слова: колористический компонент, фразеологическая единица, структура, национально-культурная семантика, грамматическое значение.

Zubach O. A. Structural Organization of Colouristic Phraseology in Modern German. The article is devoted to the study of structural organization of colouristic phraseology in Modern German. The analysis of the colouristic phraseology from the standpoint of interaction of linguistic laws for components combining and their syntactic consistency promotes the marking of conceptional connection between the components of phraseological units with colour component within the lingual cultural space. The basis for structural and semantics modifications is the processes of associating and the explication of significant and denotative meanings of the phraseological units.

Key words: colouristic component, phraseological unit, structure, national and cultural semantics, grammatical meaning.

Постановка наукової проблеми та її значення. Національно-культурна особливість семантики колористичних фразеологізмів сучасної німецької мови висвітлюється не лише через концептуальний зв'язок компонентів, які позначають об'єкти зовнішнього світу, а й структурний, який підпорядковується мовним законам сполучення цих компонентів та їх синтаксичній послідовності. Дискусійним є питання щодо аналізу структурного аспекту в галузі фразеології сучасної німецької мови [1; 3; 4; 5; 6]. **Завдання** нашої розвідки – виявити граматичні та структурні особливості колористичної фразеології сучасної німецької мови. **Мета** роботи передбачає аналіз граматичних модифікацій на морфологічному та синтаксичному рівнях у категоріях “словосполучення” та “речення”. **Матеріалом** дослідження слугували колористичні стійкі мікротексти сучасної німецької мови, оскільки в їхніх планах вираження та змісту простежується нетиповість відображення об'єктів і явищ світу. **Методи дослідження** зумовлені метою й аналізованим матеріалом, — описовий метод, метод компонентного аналізу.

Виклад основного матеріалу й обґрунтування результатів дослідження. Кожний фразеологізм є структурно-семантичною моделлю мовної системи, на модифікацію якої впливають синтагматичні та парадигматичні зв'язки виразу загалом й окремих його компонентів. Синтагматичні зв'язки маркують комбінаторну властивість компонентів фразеологічних одиниць із колористичним компонентом, які мають національно-культурну семантику (ФОККНКС), у мовленнєвому потоці, парадигматичні – їхню реалізацію в мовній та культурній компетенціях. Граматичне значення пов'язано з денотативно-сигніфікативним та є залежним від конотативного аспекту семантики стійких мікротекстів сучасної німецької мови. Воно фіксує концептуально-інтенційні мовленнєві механізми обробки фонових знань та висвітлює функції досліджуваних одиниць у мові, оскільки, як і слово, компонент фразеологічної одиниці вступає у відношення з мовними одиницями, де й реалізуються граматичні значення:

– в іменникових актуалізується поняття предмета, напр.: *schwarze Partie* – “*Herrenausflug ohne Ehefrauen*” [9, 594];

– у дієслівних – дії, процесу, напр.: *weiß machen, was schwarz ist* – “*lügen*” [10, 1712];

– в ад'єктивних – якісної ознаки, напр.: *rot sehen* – “*sehr erregt sein*” [9, 674];

– в адвербіальних – модальності, напр.: *mit roten Ohren abziehen* – “*sich beschämt entfernen*” [8, 558].

Колористичний компонент (КК) у складі стійкого мікротексту виконує атрибутивну функцію, де експлікуються якість або градація ознаки та кодовані в колористичній німецькомовній картині світу властивості предмета або об'єкта, та предикативну, що є своєрідним маркером акту апробації явищ та ситуацій, носієм мови в мисленнєвому процесі в таких позиціях:

– препозиції, напр.: *grauer Onkel* – “*Mann, der mit freundlicher Miene Kinder an sich lockt, um sich an ihnen zu vergehen*” [9, 586];

– постпозиції, напр.: *Kind goldenes (nicht: goldenes ~)* – “*naive, geistesbeschränkte Person*” [9, 411].

Підґрунтям прагматизації предикативної функції ФОККНКС у “результативній рамці” “*nidmet + sein/werden + KK*” є співвідношення мовних законів зі світом дійсності та світом мови й процесу асоціювання за схожістю та причинно-наслідковим зв’язком, напр.: *die Wiese wird grün – “das Geschäft beginnt zu gedeihen”* [9, 919]. Успадкування потенції мови й пізнавального спектра людини віддзеркалюється в “ситуативній рамці” “*KK + bleiben/machen + KK*”, де виникнення ФОККНКС відбувається внаслідок експлікації ознак сигніфікативно-денотативного значення, що акцентує понятійну базу та фіксує тривалість дії в лінгвокультурному просторі як результат багатомісних спостережень, напр.: *Schwarz bleibt schwarz – “ein einmal verdorbener Mensch ist selten zu bessern”/ Schwarz macht schwarz – “das Böse (der Verdorbene) verführt auch andere”* [9, 1437].

Цілісна та неподільна семантика ФОККНКС акумулює логічний образ, створений унаслідок поняттєвого та раціонального осмислення носієм німецької мови об’єктивної дійсності, що на морфологічному рівні фіксується в дистрибутивних конструкціях:

– “*ад’єктивно-субстантивній*” (КК є комунікативно-психологічною інтерпретацією фонових знань), напр.: *blauer Wisch – “schriftlicher Tadel”* [9, 923];

– “*ад’єктивно-дієслівній*” (КК акцентує символічне значення й інтенційну спрямованість для посилення ефективності комунікативної компетенції), напр.: *schwarz sehen – “Unheil voraussehen; Pessimist sein”*, “*fernsehen ohne Gebührentichtung”* [9, 753];

– “*ад’єктивно-дієслівній із компаративним аспектом*” (КК експлікує у процесі мисленнєвої внутрішньої рефлексії дію, стан, якість через образ реальної дійсності та результати апробації в лінгвокультурному просторі, що сприяє гіперболізації ознак предмета або об’єкта), напр.: *rot anlaufen wie eine Tomate – “das Aufsteigen des Ärgers sichtlich zu erkennen geben”* [9, 839].

В “*ад’єктивно-дієслівній (із субстантивованим компонентом)*” конструкції КК субстантивуються в результаті концептуалізації об’єктів та явищ, фіксованих у колористичній мовній картині світу для прагматичної оптимізації мовного акту, напр.: *den Braunen laufen lassen – “gerne ein braunes Bier trinken”* [10, 250]. Її особливість фіксується і в семантично значимому відношенні мотивованого до мотивуючого, напр.: *den Rotstift ansetzen – “vorgesehene Ausgaben einsparen”* [8, 625].

Національно-культурний потенціал фразеологічного фонду висвітлюється і в “*прагматичній*” конструкції, де КК є складником стійких мікротекстів, які акцентують “колоритний” зміст об’єктів та ситуації реальної дійсності, а плани змісту та вираження формуються внаслідок видозмін мовного й мовленнєвого аспектів у сучасній німецькій мові, що сприяє урізноманітненню семантико-граматичної форми, сигніфікативно-денотативної спрямованості та конотативної забарвленості фразеологічного комплексу загалом, напр.: *Frau im goldenen Mittelalter – “Frau, die knapp über 40 Jahre alt ist”* [9, 251]; *sich um (über) etw. keine grauen Haare wachsen lassen – “sich um etw. keine unnützen Sorgen machen”* [9, 315].

Фразеологізм – це семантично зв’язане сполучення слів, яке, на відміну від подібних до нього за формою синтаксичних структур (висловів або речень), не утворюється в процесі мовлення відповідно до загальних граматичних і значеннєвих закономірностей поєднання лексем, а відтворюється у вигляді усталеної одиниці, неподільної та цілісної конструкції. Фразеологічні одиниці приписують об’єктам ознаки, які асоціюються із картиною світу, припускають цілу дескриптивну ситуацію (текст), оцінюють її, та виражають ставлення до неї [2, 67]. З погляду комунікативно-прагматичного потенціалу семантики, стійкі мікротексти з колористичним компонентом структуровані за моделями речення виражають інтенції носіїв мови у спонукальних, питальних та розповідних реченнях. Головна функція спонукальних колористичних фразеологізмів полягає у вираженні та передачі багатобарвних емоційних й апелятивних відношень як результат чуттєвого досвіду німецькомовного соціуму в семантичних акцентах:

– погроза, напр.: *Es gibt gleich rote Ohren! – “Drohung, jmdm. ein paar Ohrfeigen zu geben”* [8, 556];

– незадоволення, напр.: *Scheibe blau! – “Irrtum! missglückt; aussgeschlossen!”* [9, 703];

– глузування/обурення, напр.: *Grüner wird’s nicht! – “scherzhafter oder verärgertes Hinweis an jmdn., der trotz grüner Ampel nicht weiterfährt”* [9, 299];

– здивування, напр.: *O du grüner Tannenbaum! – “Ausdruck der Verwunderung”* [9, 822].

Нетиповість мовленнєвої реалізації віддзеркалюється в закріпленому узусом питальному фразеологізмі з компонентом кольоронайменування з акцентом погрози, що вимагає від реципієнта дій, а не реакції, напр.: *Deine Mutter ist wohl lange nicht mehr in schwarz gegangen?* [9, 752].

Стійкі мікротексти з компонентом кольоронайменування є результатом утілення духовно-практичного досвіду та категоризації структурного елементу для координації лінгвокультурної специфіки семантики. Тому в категорії “речення” фразеологізми виступають у формах:

– колористичних простих ФОНКС, які характеризуються комунікативною, змістовою завершеністю, напр.: *Schwarz auf weiß gilt* [7, 525];

– безособових зворотів із лакунарним конкретизатором у позиції підмета, де простежується смислове членування інформації та логічне відношення між компонентами стійкого мікротексту, напр.: *Mancher schießt ins Blaue und trifft ins Schwarze* [7, 86];

– складних модельованих виразів, де імпліцитно закладено логіко-семантичні, структурні та комунікативні ознаки, напр.: *Wer die silbernen Strümpfe hat, findet leicht die goldenen Schuhe* [7, 539];

– лаконічних зворотів, які є показниками гносеологічних відносин між компонентами стійких мікротекстів, напр.: *Montag blau, Dienstag Hunger* [7, 86];

– еліптичних ФОККНКС непропорційного/пропорційного порівняння, які не потребують експлікації через вичерпність представлені інформації у власній структурі, напр.: *Je grauer, je schlauer* [7, 228]; *Besser ein grüner Hügel als ein kahler Berg* [7, 72].

Синтактико-стилістичними сигналізаторами граматичного значення колористичних фразеологічних одиниць є римування та компресія фонових знань в еліптованій структурі, що й підтверджує взаємозалежність семантики і граматики, оскільки вони “мають єдину гносеологічну природу, яка виявляється у співвіднесенні планів змісту одиниць лексики і граматики з екстралінгвальною дійсністю, а також у взаємодії форми і змісту” [1, 211], напр.: *Abend rot, Morgen grau gibt das schönste Tagesblau* [7, 23]; *Trocken Brot macht Wangen rot (Schinkenbröter noch viel röter)* [7, 475].

Висновки й перспективи подальших досліджень. Структурна організація колористичної фразеології сучасної німецької мови є результатом успадкування та впорядкування стереотипів та досвідів, що фіксується у внутрішній формі мотивуючого колористичного компонента й апробації її моделі в результаті мовленнєвої реалізації в лінгвокультурному просторі. Структурно-семантичні сигналізатори виявляються і на морфологічному, і синтаксичному рівнях, що виражається у проекції синтаксичних конструкцій на структури знань німецькомовного соціуму та характеризується не лише мовною компетенцією, а й закономірностями мовленнєвої системи.

Перспективним убачається дослідження лінгвокогнітивних особливостей колористичного фразеологічного фонду сучасної німецької мови з метою вивчення особливостей картини світу.

Література

1. Алефиренко Н. Ф. Спорные проблемы семантики : монография. – М. : Гнозис, 2005. – 326 с.
2. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособ. для студ. вузов. – М. : Academia, 2001. – 204 с.
3. Райхштейн А. Д. Немецкие устойчивые фразы. – Л. : [Б. и.] 1971. – 184 с.
4. Burger H. Phraseologie: eine Einführung am Beispiel des Deutschen. – Berlin : Erich Schmidt Verlag GmbH & Co., 1998. – 224 S.
5. Palm Ch. Phraseologie. Eine Einführung. 2. Aufl. – Gunter Narr Verlag Tübingen, 1997. – 130 S.
6. Pilz K. D. Phraseologie : Redensartenforschung. – Stuttgart, 1981. – 170 S.
7. Beyer H. Sprichwörterlexikon: Sprichwörter und sprichwörtliche Ausdrücke aus deutschen Sammlungen vom 16 Jahrhundert zur Gegenwart / Horst und Annelies Beyer. – 5., unveränd. Auflage – Leipzig : Bibliographisches Institut, 1989. – 712 S.
8. Duden 11. Redewendungen. 2., neu bearb. u. aktual. Auflage. – Mannheim ; Leipzig ; Wien ; Zürich : Dudenverlag, 2002. – 955 S.
9. Küpper H. Wörterbuch der deutschen Umgangssprache. – Stuttgart : Ernst Klett Verlag für Wissen u. Bildung GmbH, 1987. – 959 S.
10. Röhrig L. Lexikon der sprichwörtlichen Redensarten. 3. Aufl. – Freiburg ; Basel ; Wien : Verlag Herder, 1994. – 1910 S.

Статтю подано до редколегії
31.03.2009 р.